

Зміст

Розділ 1	9
Розділ 2	41
Розділ 3	70
Розділ 4	102
Розділ 5	139
Розділ 6	164
Розділ 7	195
Розділ 8	243
Розділ 9	276
Розділ 10	305
<i>Подяки</i>	318
<i>Про авторку</i>	319

Розділ 1

«Благовіщення»

Альфред Моберлі, 1856 рік

Олія, полотно, 72 × 68

Підписано, датовано: 1856 рік

Провенанс: Джон Делбі, Манчестер, після 1860 року; Джеймс Данн (артдилер, Лондон), 1872 рік; сер Фредерік Дорлі, 1874 рік; заповідано Національній галереї, 1918 рік

За столом сидить жінка. Її права рука, із затисненим у ній пером, лежить на зеленому сап'яні, у плямі світла від свічки. Тиснений золотий кант розсікає світло, наче стежка — лісову галявину. Моберлі зобразив, як саяво полум'я вилискує на срібній чорнильниці й на обличчі. На руці немає перстнів, нічого не блищить на шиї, де круглий виріз сірого вбрання розрізає білду шкіру, западину між ключицями. Сукня — відсутність світла, хоча зазвичай художник із задоволенням виписує одяг, кольори й фактури тканин і шкіри. Волосся жінки зливається з темрявою, що її оточує. Не видно, як воно укладене на потилиці. Жінка дивиться кудись угору, на білу стіну за столом. З виразу обличчя можна припустити, що у двері щойно постукали. Можливо, служниця зайшла з якимось дріб'язковим запитанням про вечерю чи про прання, хоча насправді найнята для роботи дівчина вже спить. З листів Елізабет Сендерсон Моберлі ми знаємо, що вона обстоювала ранній відхід до сну, принаймні для інших. Моберлі вловив вираз обличчя, який ще не встиг змінитися ввічливістю, лише за мить до того, як сказано «Заходьте!» і прийнято люб'язного вигляду. Хто б там не прийшов, здається, Мадонна волила б його не бачити.

Будь-хто інший, говорив він пізніше Джеймсу Стріту, будь-який інший художник, чи сучасний, чи минулих літ, намалював би янгола. Утім, Моберлі цікавили не з'яви, а відсутність, те, чого немає. Переслідування, відгомін, тіні; справжні історії, повторював він, починаються після того, як усе відбулося. Він не зізнався в тому, що виявило нещодавнє дослідження полотна: він таки почав малювати Гавриїла, охопленого полум'ям, неземного, а потім передумав. Стріт згадує, як митець якось працював над «Благовіщенням» уночі, після учти, лаючись в освітленій свічкою майстерні, що вигиналася в темряві над ним, неначе церковне склепіння. Він завжди прокидався рано, вважаючи за краще писати зрання.

* * *

— Елізабет у вітальні, — каже йому Мері. — Мама знову їй про щось торочить.

Вона зривається з місця, стрибає по червоних плитках у коридорі й уникає синіх, залишає вхідні двері відчиненими. В іншому кінці коридору відхилені двері в сад, і коли він тягнеться повісити капелюха, вітерець ворохобить листи на таці й з ляскотом зачиняє вхідні двері. Йому це подобається, подобається, як дихають будинки, як рухаються в них предмети. Ліворуч відчиняються двері, з-за них визирає Елізабет. Він не може стримати усмішки. Нині жінки рідко можуть крадькома виглянути з-за дверей, непомітно прослизнути в кімнату. Його друг Вільям стверджує, що цього літа його сестри зминали одна одній криноліни, щоб протиснутися у двері спальні, що вони вже не можуть прилягти на канапу по обіді, бо їхні спідниці задиратимуться ледь не до самої стелі. Йому в голові виникає картинка — вид знизу — молодшої сестри Вілла Луїзи в цій позі.

— Це ти, — говорить Елізабет.

Вона стає навшпиньки, легенько торкається його щоки своєю. Відсувається, а він бере її за руки, милується завитком її волосся, опуклістю грудей під кремово-синьою

ситцевою сукнею в дрібні квіти. Вона пахне лавандою і свіжовипрасуваною білизною. І вона — лише його.

— Це Альфред? — гукає місис Сендерсон.

— Я покажу йому троянди, мамо.

Вона тягне його коридором у сад, де, опинившись на сонці, він кліпає очима, як сова. Він прийшов сюди прямо з контори й був радий опинитися в коридорі, де кахельна підлога й затінене широким ганком віялоподібне вікно завжди зберігають прохолоду. Ще одна цівка поту просочує йому одяг.

— Зараз я принесу тобі щось випити, — каже вона. — Мері робить якийсь, яка вона сама каже, «лимонадчик». Мама розсердилася, бо вона всю м'яту зірвала. — Елізабет стоїть перед ним, а її тінь камеею рябить на траві. Вона торкається його рукава — Ти про все домовився? Він наш?

Ледь торкаючись шкіри, самим тільки кінчиком пальця, він малює завитки на тильній стороні її долоні. По її плечах пробігає хвиля тремтіння. Добре.

— Підписую документи завтра. Ти не передумала?

Одним лиш поглядом вона говорить йому не верзти дурниць.

— Ти ж розумієш, що там буде порожньо? Геть не так, як у цьому домі.

Вона повертається так, щоб узяти його під руку, і вони йдуть у тінь верби, її спідниця чіпляється за його штани.

— Я прагну простору, — каже вона. — Не хочу, щоб було багато речей. Хочеться перетнути кімнату, ні об що не шпортаючись. І ніяких штор. І килимів. Хай буде гола підлога.

— А на ліжку ти погодишся? — він обіймає її за талію. Їхні тіні зливаються. Їх поглинає тінь від листя верби. — А на стіл? Чи ми спатимемо і їстимемо теж на голій підлозі?

Вона відштовхує його руку.

— Ти ж знаєш, що бабуся віддає мені письмовий стіл. І старе ліжка. Зроби нам обідній стіл. Час у тебе є. — Вона

дивиться на нього, щось метикуючи. — А ще я вирішила щодо медового місяця. Мені б хотілося поїхати до твоєї кухні в Уельс.

Він киває. Йому хочеться сісти, дати перепочинок ногам. Вона слушно говорить про Уельс. Він знає: якщо поїхати до її дядька в Кембридж, усе скінчиться тим, що він проводитиме час з Генрі, замість піклуватися про неї. Для цього буде інша пора. Вона помиляється, що в нього є вільний час змайструвати їм обідній стіл, але він усе одно його виготовить, для неї, для них обох, для їхнього дому. Столи і ліжка, думає він, їда і спаровування — життя.

Господи, даруй мені правдиве покаяння за всі мої гріхи, і за ті, які я не бачу у своїй сліпоті. Відкрий мені Твою волю й допоможи завжди й у всьому підкорятися Тобі. Боже, використай мене, щоб і Альфреда привести до світла, і дозволь нам, благословенними Твоею благодаттю і праведністю, прийти до Царства Твого по закінченню днів наших. Амінь.

Одним рухом вона підводиться з колін і встає. Бог поруч. Його присутність лягає їй на плечі, неначе нагріта біля вогню шаль. Вона підходить до вікна, відсуває штору. У диханні літньої ночі мерехтить свічка, а тіні стрибають по вкритих шпалерами стінах. На заході, за вербою, ще світло. Шурхотить високий, урівень з будинком, в'яз. Його листя чорніє в непевній темряві міського неба. Вона чує, як дорогою тупотить кінь, як неспішно гуркотять колеса. У новому будинку, думає вона, певно, не буде чути, як люди сновигають туди-сюди. Там буде два буки — залишки лісу, на місці якого звели нові будинки. Вони посадять фруктові дерева. Мама завжди каже, що нерозумно вирощувати квіти й витрачати гроші на дари саду. Яблуні, апельсиновий ренет Кокса, які ростуть тут, за каретною, і айва, бо Альфреду сподобався конфітур, який вона приготувала

торік. Сливи. Мері може допомагати їх збирати. Вона ку-сає губу. Вдень перспектива розлуки з Мері стерпна, іноді навіть приємна.

Немає сенсу відводити в саду місце на картоплю й цибулю — їх можна задешево купити в магазині цілий рік, а от горох і салат вона виростить. Чи треба для огірків парник? А чому б, думає вона, чому б мені, чому б місис Альфред Моберлі не завести парничок, якщо їй цього жадається? Вона відпускає штору, збирається з думками й лягає в ліжку. Простирадла холодні. Вона поставить бабусин письмовий стіл у маленькій спальні. Мама каже, якщо жінка сидить у вітальні, усі так і норовлять відволікти її від справ. Маєш діло — іди нагору й зачиняй двері. (Мама і сама поставила письмовий стіл у себе в спальні; і каже, що тільки татові вистачає хоробрості там з'явитися, але за двадцять п'ять років і він затямив, що краще цього не робити.) Альфред не хоче показувати їй свої ескізи нового балдахіна для бабусино-го ліжка. Ведучи бровою й усміхаючись, каже, хай буде сюрпри-з до першої ночі в домі. Вона відводить погляд. І про це мама їй теж говорила.

Її нова сукня — весільна, як любить уточнювати Мері, тим самим дратуючи маму, — кольору сірого каменю, з грубо-го шовку, відріз якого Альфред подарував їй на Різдво. Ти не носиш нічого гладкого, сказав він, нічого блискучого, але, можливо, цього єдиного разу зробиш виняток зара-ди шовку? Витканого гусінню в горах Китаю. Він показав їй ескіз вигаданої ним сукні, і вона злякано подивилася на нього. Він любить малювати задрапованих, закутаних у складки жінок. Безперечно, їх цікаво роздивлятися, але таке вбрання навряд чи годиться для церкви або роботи. Вона боялася непрактичного крою, непридатної до вжит-ку тканини. Але він придивився до неї, подумав про те, як вона сама себе бачить. Сукня схожа на всі її інші сукні,

скроєна як одяг жінок-робітниць: спідниця вільно спадає до ніг, а не стоїть, поділ такої довжини, щоб вона могла оминати стічні канави й купи гнилого сміття, через які їй доводиться переступати там, куди її заводять справи. Нерозумно, каже вона, тягати одяг по землі, навіть удома, від цього у слуг тільки з'являється купа безглуздої роботи. Навіщо загортати одну маленьку жінку в матерію, якої стало б, щоб нашити наметів для цілої роти солдат. До того ж їй було б страшенно спекотно. Тож сукня проста, акуратна, відповідає сучасній моді, бо має загострений клином ліф, плісировку на корсажі й широкі рукави, що спадають на руки. («Я ними їжу черпатиму, — каже вона. — Мама не схвалить». «А я схвалюю, — відповідає він. — І це я бачитиму тебе щодня».) І по краю подолу, і по краю трикутних «ангельських» рукавів і навколо скромного вирізу горлови-ни вихориться і бує вишивка: фрукти, листя й квіти, бутони, вусяки й пишний цвіт, виноград, полуниця й округлі плоди з коронами, які називаються гранатами. Вишив-ка теж буде сірою, сказав він. Ніякої помпезності, ніяко-го контрасту. Без бісеру. Коли сукню відшиють, сказав він, віддай мені, я передам її з ескізами в одну майстерню, яку добре знаю. А коли ми одружимося, ти мені позуватимеш, і я намалюю тебе в ній.

Хтось — Мері — розклав сукню на ліжку, поки вона прий-мала ванну. Вона скидає халат і бере чисті панталони, со-рочку, тонкі панчохи, які вчора подарував їй тато («мамі про це можна не говорити»), корсет, накорсетник, спідню спідницю. Її чорні туфлі не пасують до сукні. Як прикро! Але такі думки не мають бути варті її уваги. Вона хитає го-ловою, мокре волосся прилипає до спини, і одягає перший шар одягу.

— Мері! — кличе вона. — Мері, тепер ти можеш мені до-помогти!

* * *

Він знає: так уже повелося — наречені запізнюються, але не думає, що спізниться Елізабет, та й місис Сендерсон не допустить такого манірного кокетування. Вони з Едмундом прибули завчасно, з місць у хорі можуть бачити, хто заходить у церкву. Звісно, він знав, що Елізабет запросила жінок зі свого Товариства добробуту. Вона його про це питала. Кинула виклик. Випробування. Він погодився, що серед них більше істинних християн, ніж серед його друзів. І не сказав, що приналежність до християнства зовсім не є передумовою його дружби. З часом, думає він, коли вона краще пізнає його світ, її світогляд стане ширшим за батьківський. Він покаже їй красу й насолоду; північне світло, що падає крізь високі вікна на білі мармурові тіла, дує людських голосів, що заповнюють оперний театр, буцім хвилі, які накочують на берег, червоне вино в келихах у світлі свічок — приємності, яких вона була позбавлена все життя, і вона розкриється, як квітка, у променях його знань.

Жінки з Товариства теж прийшли рано, у брудних черевиках, з ватагою дітлахів і з роздутими сумками. Ходили на закупа в неділю? («У них немає на це іншого дня, — чує подумки відповідь Елізабет. — Вони працюють на фабриках шість днів на тиждень. І так, торговці, до яких вони ходять, продають і мусять продавати в День Господній. Бідним, Альфреде, нема коли відпочивати».) Жінки розсідаються, як птахи по полю, неспокійні, наче видивляються потенційних хижаків. Це — не звичне для них місце перебування. Плаче дитина — котячий лемент новонародженого. Мати виймає груди й годує дитя. У церкві. Його вже не вперше цікавить, чи була в Леонардо да Вінчі натурниця-годувальниця, і чи захотіла б помітно вагітна і, наскільки йому відомо, незаміжня Шарлотта продовжувати йому позувати з дитиною. Зайняте смоктанням, дитя мовчатиме, думає

він. І, звісно, з часом у нього буде своє. Едмунд штовхає його ліктем. Його батьки всідаються на свої місця, а Сендерсони заходять у двері.

* * *

Прохід між рядами церкви здається їй довшим, ніж зазвичай, довшим, ніж учора, коли вона прийшла сюди на хвилику поміркувати в спокої. На західній стіні світяться вітражі: Хрест на фоні зелених пагорбів і ловці людей над синім морем. У жовтому світлі сонця під вікнами апсиди мерехтять стрічки пилу. Вівтар прикрашений ліліями. Люди повертаються. Тут тільки жінки з клубу, а ще мама, Мері та батьки Альфреда. Усі, хто бачили її десятки разів раніше. У сірих лайкових рукавичках пітніють руки. Шпилька тисне за вухом, а шию лоскоче завиток волосся, якого там не повинно бути.

— Усе добре? — тихесенько питає тато.

А якщо ні, думає вона, а якщо ні? Вона бере його під руку й забуває підняти другу, в якій тримає білі троянди. Альфред стоїть на верхній сходинці вівтаря, обличчям до пастви, наче священник. Вона підіймає голову і йде до нього. Все буде добре. Вона про це подбає.

Вона нагадує йому, що вже не вперше подорожує потягом. Вони з мамою їздили в Ліверпуль послухати, як місис Геншоу розповідає про свою роботу, і кілька разів (тричі) тато брав її з собою, коли їздив до директора в Олтрінгем. І все одно, думає він, дивлячись на її плечі під пелериною, на те, як вона задирає підборіддя, буцім силується вловити якийсь слабкий запах, вона стривожена. Цілком можливо, що вона читала в газетах про нещодавні пограбування саме на цьому напрямку, але враховуючи, де вона ходить, часто сама, майже щодня, він сумнівається, що вона боїться злочинців. Що тоді? Він зітхає, притримує для неї